

topografische kaart, 1665

2 Kaartenanalyse

1665

Inleiding

De zeventiende eeuw viel midden in de periode van de verlichting. Het wereldbeeld van de Europese mens veranderde in deze tijd sterk. Niet langer stond de godsdienst centraal, maar meer en meer kwamen de mens en zijn omgeving hiervoor in de plaats. Hiermee groeide de aandacht voor het landschap. Dit uitte zich onder meer in een grote bloei van de landschapsschilderkunst. Het middeleeuwse beeld van het landschap als bouwland of wildernis rondom de steden, dorpen en de verbindende wegen transformeerde bij het begin van de moderne tijd. Het landschap werd meer en meer als een te waarderen, losstaande entiteit beschouwd en de mens plaatste zichzelf dientengevolge steeds meer buiten en ten opzicht van het landschap.

In de periode vanaf de middeleeuwen tot 1665 waren de welvaart en de bevolkingsomvang sterk gestegen. De steden breidden zich verder uit en voor de groeiende bevolking was steeds meer voedsel nodig. Hierdoor werden meer en meer akkers aangelegd en werd de landbouw economisch een factor van belang.

Bebouwing, 1665

De kaart van 1665 is een van de eerste kaarten waarop duidelijk herkenbare en te plaatsen elementen zijn weergegeven. De kaart is in het platte vlak getekend, waarbij de losse elementen in aanzicht of tekst worden weergegeven. Er zijn nog weinig details vermeld. Voor de doorgaande verbindingen als weteringen kades, dijken en wegen is veel aandacht. Daarbij zijn de doorgaande waterwegen duidelijker herkenbaar dan wegen en paden. De hofsteden zijn prominent en onderling verschillend in beeld gebracht. De boerenhoeven, daarentegen, worden allemaal als gelijkwaardig getekend. Dit geldt ook voor de molens. Waarschijnlijk waren er wel verschillen tussen de molens maar dit is niet goed zichtbaar. Beplanting wordt alleen als opgaande boombeplanting weergegeven. Houtopstanden als kades, singels en knotwilgen staan niet getekend, hoewel ze in de zeventiende eeuw wel bestaan.

Bebouwing

Op de kaart is duidelijk zichtbaar dat de landadel een factor van belang vormde. De weerbare huizen 'Rynenborgh' en 'Rynesteyn' zijn op de kaart meer als kasteel weergegeven, terwijl 'Eversteyn' als versterkte hofstede is getekend. Voorts is op de kaart ongeveer een twintigtal (boeren)woningen herkenbaar. Ze worden duidelijk als van ondergeschikt belang weergegeven ten opzichte van de ridderhofsteden. In hoeverre de hoeveelheid getekende hoeven overeenkomt met het werkelijk aantal huizen is moeilijk te zeggen. Gezien de vrij exacte plaatsaanduiding

Wegen en paden, 1665

van de woningen lijkt het getekende aantal overeen te stemmen met het aantal dat in werkelijkheid bestond. De grote onderlinge afstanden tussen de hoeven lijkt nog te refereren aan de ontginningswijze van het gebied. De oorspronkelijke breedte van de copes lag op ongeveer 100 tot 130 meter en per cope bouwde men een boerderij. Het ontbreken van bebouwing langs de noordzijde van de Nedereindse Weg ten westen van 'Everstein' is moeilijk verklaarbaar. Het kan te maken hebben met het feit dat dit deel van de weg nieuw is.

De 'Heycoper Molens', ten noorden van de 'Heycoperaghterweteringe' waren als windmolens onderdeel van de waterhuishouding van de polders. De molen aan de 'Heycoperaghterweteringe' was waarschijnlijk een windkorenmolen. De boeren uit de omgeving lieten hier hun graan malen.

Op de kruising van de Reyerscoper Dyck en de Meerndijk lag een herberg. De zogenaamde Steenenkamer, gelegen op de wellicht oorspronkelijke kruising van de IJsselwetering en de Meerndijk, werd ook gebruikt als herberg. Beide herbergen zijn op de kaart getekend maar zijn niet benoemd.

Wegen en paden

Wegen en paden volgden als vanouds in het laaggelegen westen van Nederland de hogere stroomruggen die waren ontstaan door de afzettingen van rivieren of veenstroompjes. In de nieuwe polders werden de

wegen langs de ontginningsbasis, op de dijken en langs de weteringen en de kades aangelegd. Als dijk, wetering of kade samenviel met de oude stroomrug waarop al een pad lag hield men vaak de oude loop van dat pad aan. De belangrijkste wegen en paden lagen nagenoeg altijd langs water en hadden gedurende eeuwen de functie van jaagpad. De doorgaande route met weg (dubbele lijn) en pad (stippels) aan weerszijden van de Lange Vliet lijkt aan te geven dat dit de hoofdontsluiting van het gebied was. Vanuit IJsselstein was dit de kortste route naar het noorden. De Meerndijk, als dwarsdijk aangelegd om de westelijk gelegen polders te vrijwaren van wateroverlast uit het oosten, is uitzonderlijk omdat het een belangrijke verbindingsweg betreft die niet langs water loopt.

Het vreemde verloop van de Nedereindse Weg is opvallend: de weg volgt niet aldoor de wetering maar lijkt een oude rug te volgen. In tegenstelling tot de wetering wordt de weg op de kaart niet als dubbel lint weergegeven. De boerderijen zijn aangegeven aan de noordkant van de wetering. Zeer waarschijnlijk heeft hier derhalve een pad gelegen.

De meeste wegen hadden een kleidek en waren bij regen onbegaanbaar voor wandelaars. In de zeventiende eeuw begon men aparte voetpaden van zand aan te leggen. Een voorbeeld hiervan is het voetpad langs de Meerndijk.

Ten slotte dient opgemerkt te worden dat vrijwel alle transport van zowel goederen als personen in West-Nederland plaatsvond via rivieren en vaarten.

Watersysteem

Door de toenemende vraag naar landbouwproducten werd het verbeteren van de rendabiliteit van de gronden steeds belangrijker. De gronden moesten hiertoe voldoende ontwaterd worden. Het water werd niet langer beschouwd als gevaarlijk, maar werd onderdeel van het agrarisch ondernemend denken. In feite was dit de start van de moderne waterhuishouding. Door de grotere ontwatering gingen de veengronden sneller inklinken en ontstond een steeds groter verschil tussen de laaggelegen polders en de hoge boezems van vaarten en rivieren. Vanaf de zestiende eeuw werd water uit de steeds lager liggende polders met behulp van windmolens uitgeslagen. De molens die gebruikt werden voor drooglegging van het gebied Rijnenburg stonden ten noorden van de Heicopperkade die op de kaart als "Heycoper Aghterwetering" wordt geduid. Deze molens sloegen het water uit op de Heycop, waar vandaan het water afwaterde in de richting van de Vecht. Polder Reyerskop waterde via de Bijleveld af op de Amstel. Langs de Taatschendijk stond de Galecopper molen die water uitsloeg op de Oude Rijn. De op de kaart aangegeven 'schutten' en 'sluizen' zorgden voor plaatselijk vasthouden van water of voor het tijdelijk tegenhouden van water uit hoger gelegen gebied. Verschillende polderpeilen werden in stand gehouden ter optimalisering van de grondopbrengsten. Het schut in de Nedereindse Weg werd mogelijk geplaatst omdat men hier de bestaande, hogere waterstand wilde handhaven, terwijl in de lager gelegen polders een steeds lager peil werd gehanteerd.

Waterpatroon

Opvallend is dat nergens op de kaart het slotenpatroon is getekend. Noch de richting, noch de onderlinge afstanden van de sloten zijn herkenbaar. Blijkbaar waren de sloten niet van belang voor weergave op de kaart. Het is aannemelijk dat het slotenpatroon in 1665 in grote lijnen gelijk was aan het patroon dat bij de middeleeuwse ontginning van de polders was ontstaan. De daling van het land als gevolg van inklinking was direct na aanvang van het graven van de eerste sloten begonnen. Doordat de sloten op onderling grote afstanden lagen zal het effect van waterstandsverlaging nog relatief gering zijn geweest. Hier en daar zal wel al begonnen zijn met het graven van extra sloten om een betere ontwatering van het land te krijgen. In welke mate dit is gebeurd is moeilijk te achterhalen. Omdat in de loop van de eeuwen meer sloten werden gegraven en men met behulp van molens een betere ontwatering kon realiseren nam gaandeweg de snelheid waarmee het maaiveld daalde toe.

Het verloop van de weteringen en vaarten is op de kaart duidelijk aangegeven. Hierbij is de splitsing van de IJsselwetering opvallend. De oorspronkelijke loop lijkt, mogelijk tot aan de andere kant van de Meerdijk, evenwijdig aan de IJssel door te lopen. De IJsselwetering is wellicht als een restant van een oude rivierloop te beschouwen. Dit lijkt ook de enige verklaring wat betreft reden tot stoppen met de eerste ontginning vanaf de IJsseldijk bij deze toch wat vreemd lopende 'Lant Scheydt'. De andere 'tak' van de splitsing loopt over in de Lange Vliet, de oorspronkelijke zijwetering van de Cope-eenheid 'Heycop'. Deze tak verbindt de Lange Vliet met de IJsselwetering en werd gegraven om afwatering van de polders in gebied Rijnenburg via de Heycop richting de Vecht mogelijk te maken.

Langs de Heicopperkade ligt aan twee zijden een wetering. Mogelijk duidt het bestaan van een wetering aan beide zijden op waterverzameling vanuit zowel het noorden als het zuiden. De kade is hier kennelijk het laagste punt en geldt als scheiding tussen twee ontginningen. Of het zuidelijk water ook afwaterde via de later verdwenen vaart bij de 'sluys' richting de Heicopper Middelwetering is niet duidelijk.

Grondgebruik

Grondgebruik is op de kaart niet herkenbaar en er kan daarom slechts worden gegist naar het type agrarische bedrijvigheid. De landerijen waren waarschijnlijk goeddeels in gebruik als akkerland. De hoge, goed ontwaterde oeverwallen leenden zich hier nog steeds uitstekend voor. Naast rogge, tarwe, gerst en haver werd op kleinere schaal vlas, boekweit en hennep geteeld. De lagere gronden werden gebruikt voor veebeweiding. De mest van het vee werd gebruikt voor het vruchtbaar houden van de akkers. Behalve voor eigen gebruik van melk en vlees, stond de veeteelt ten dienste van de akkerbouw. Het meest arbeidsintensief gewas, zoals hennep, boekweit en vlas, werd dichtbij de boerderij geteeld. Extra bescherming van de akkertjes was nodig omdat het gewas kostbaar en kwetsbaar was. Vanaf de veertiende eeuw betrof dit in sommige gevallen het vorstgevoelige hennep. Hennepakkers waren om die reden dicht omzoomd met beschutting gevende knotwilgen.

Water, 1665

Hoewel klei belangrijk was om de groeiende steden te voorzien van voldoende baksteen is in het plangebied nooit klei gewonnen op enige schaal van betekenis, zoals in Leidsche Rijn wel het geval was. Dit kan te maken met de ongunstige ligging ten opzicht van echt doorgaande waterwegen maar zeker zal ook de hoge rendabiliteit van de akkers hebben meegespeeld.

In het plangebied zijn vijf eendekooien van het roggenei-model op de kaart te herkennen. De vangst van eenden vormde een welkome aanvulling op het eenzijdige menu en een aanvullende bron van inkomsten.

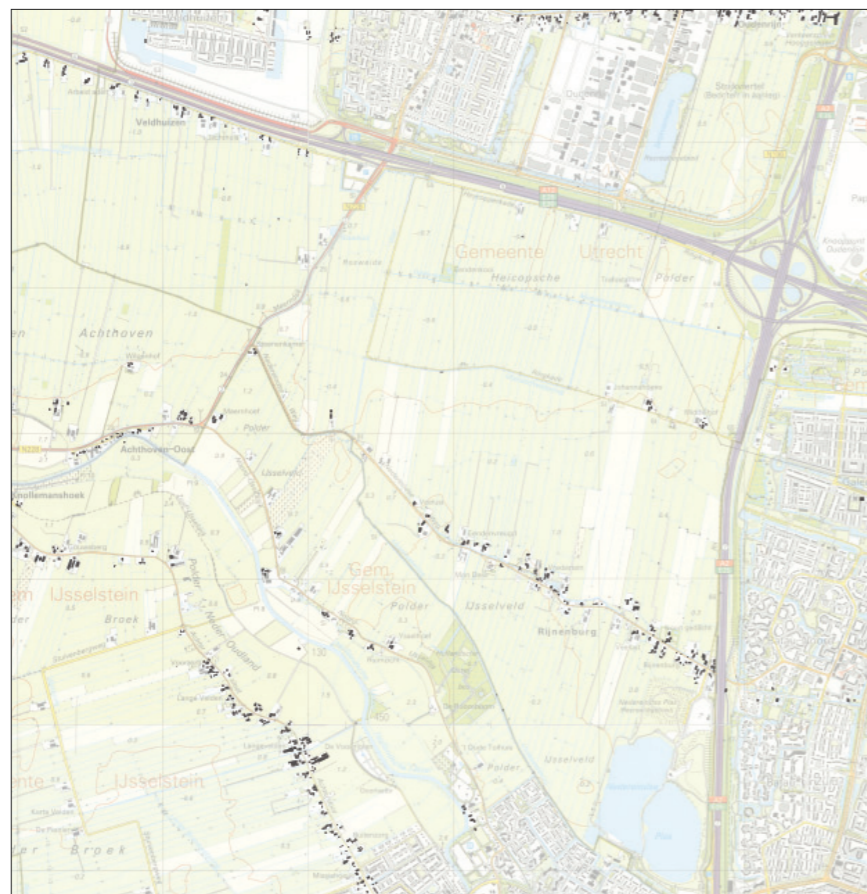
Beplanting

In het algemeen werd alleen opgaande beplanting toegepast die van nut is als windkering, veekering of geriefhout. Geriefhout werd gebruikt voor onder meer gereedschap, bouw materiaal, brandhout en rijshout in moestuinen. Langs de wegen stonden bomen in lanen. Langs de vaarwegen ontbrak beplanting volledig. Bomen belemmeren een constante wind waardoor zeilen lastig wordt. Bovendien zou de aanwezigheid van bomen het jagen, waarbij het schip met paardenkracht of mankracht werd voortgetrokken, onmogelijk hebben gemaakt. Rondom de boerderijen werd waarschijnlijk veel opgaande beplanting geplaatst. Aangenomen mag worden dat met name rondom de huiskavels met de akkertjes, de moestuinen en de weitjes voor het jongvee, beplanting als windscherm en geriefhout heeft bestaan. Of er beplanting langs sloten

Beplanting, 1665

stond, spontaan opgekomen of bewust geplant, is op de kaart niet aangegeven. Wel staat een aantal eendekooien vermeld waaromheen waarschijnlijk hakhout heeft gestaan. Rond de ridderhofsteden is op de kaart een groter aantal bomen getekend. Deze bomen duiden mogelijk op het bestaan van boomgaarden.

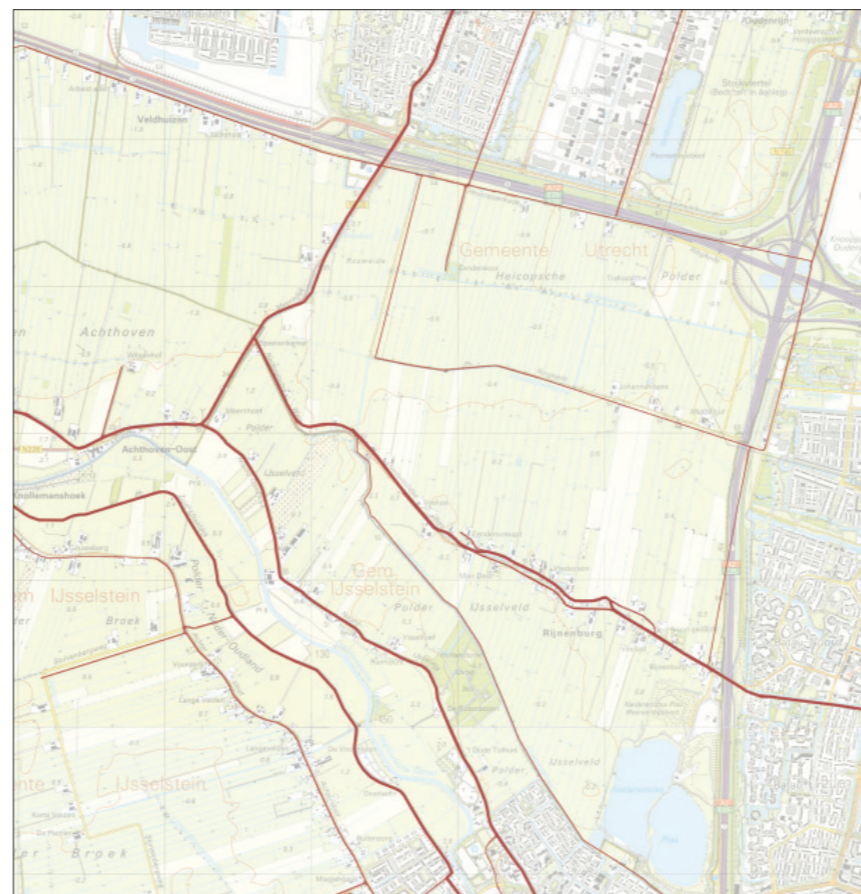

Bebouwing, 1850

en de Reyerskopse Wetering in Veldhuizen daadwerkelijk sprake van een boerderijlint. Dit werd nog versterkt door het grote aantal kleine gebouwtjes in de vorm van schuurtjes, boen- en klompenhokken. Langs de IJlandswetering stond nog een aantal boerderijen. De plek van deze hoeven markeert de plaats waar de oude restgeul van de IJssel van tweeduizend jaar geleden en de middeleeuwse wetering elkaar raakten. Op deze plek is ook nu nog een voldoende draagkrachtige ondergrond aanwezig om boerderijen op te bouwen.

Wegen en paden

De kwaliteit van de wegen en paden was nog altijd matig, de meesten hadden een klei- of zanddek. Tot 1850 was het onderhoud van het plattelandswegennet nauwelijks georganiseerd. Eigendom en beheer lag bij boeren, de overheid of andere instanties. Vanaf 1850 werd het beheer van de wegen een overheidaangelegenheid. Hierbij kregen vooral provincies en gemeentes een meer autonome rol. Dit leidde binnen korte tijd tot aanzienlijke verbetering van het regionale en lokale wegennet. De verbetering van de wegenstructuur ging samen met economische groei in de regio. Kortere reistijden als gevolg van betere wegen leverden direct tijds winst op en dit leidde onder meer tot lagere transportkosten. De prijs van transport ging minder drukken op de prijs van in- en verkoop van goederen. Het resultaat hiervan was toename van de handel.

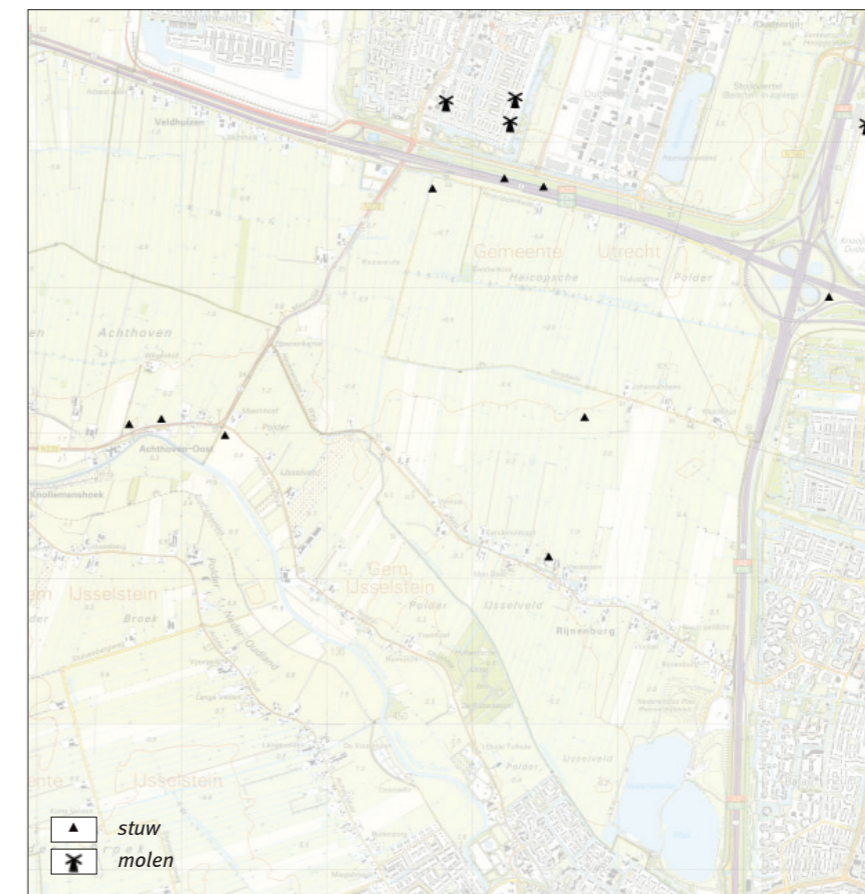
Wegen en paden, 1850

De loop van wegen en paden in het gebied Rijnenburg was goeddeels gelijk aan de situatie in 1665. De Meerndijk was onderdeel van de weg van Utrecht naar Gouda en Rotterdam. De Nedereindse Weg, rond 1870 voorzien van verharding en de weg langs de Reyerskopse Wetering waren de belangrijkste lokale wegen. De Heycopperkade werd een belangrijke verbindingroute. Wandelpaden lagen langs de kades die de polders van elkaar scheidde. Langs doorgaande waterlopen als de IJlandswetering, de Lange Vliet en de IJsselwetering lagen jaagpaden die ook als voetpad werden gebruikt.

Watersysteem

Nog altijd nam de vraag naar landbouwproducten toe en was er groeiende behoefte aan rendabele landbouwgrond. Als gevolg van de voortgaande daling van het maaiveld door inklinking en oxidatie van het veen was het gebied Rijnenburg steeds lager komen te liggen en daardoor nog vochtiger geworden. Het werd steeds moeilijker de grond voor akkerbouw geschikt te houden.

Het water ten oosten van de Meerndijk werd aanvankelijk nog uitgemalen op de Heycop met behulp van windmolens langs de Molenvliet en de Meent. Vanaf het einde van de negentiende eeuw maakten de molens plaats voor stoomgemalen. Het water uit Reyerskop werd vanaf 1870 bij Harmelen met een stoomgemaal uitgemalen op de Bijleveld. Het systeem van bemaling werd steeds verfijnder. Diverse stuwen en sluizen, vrij

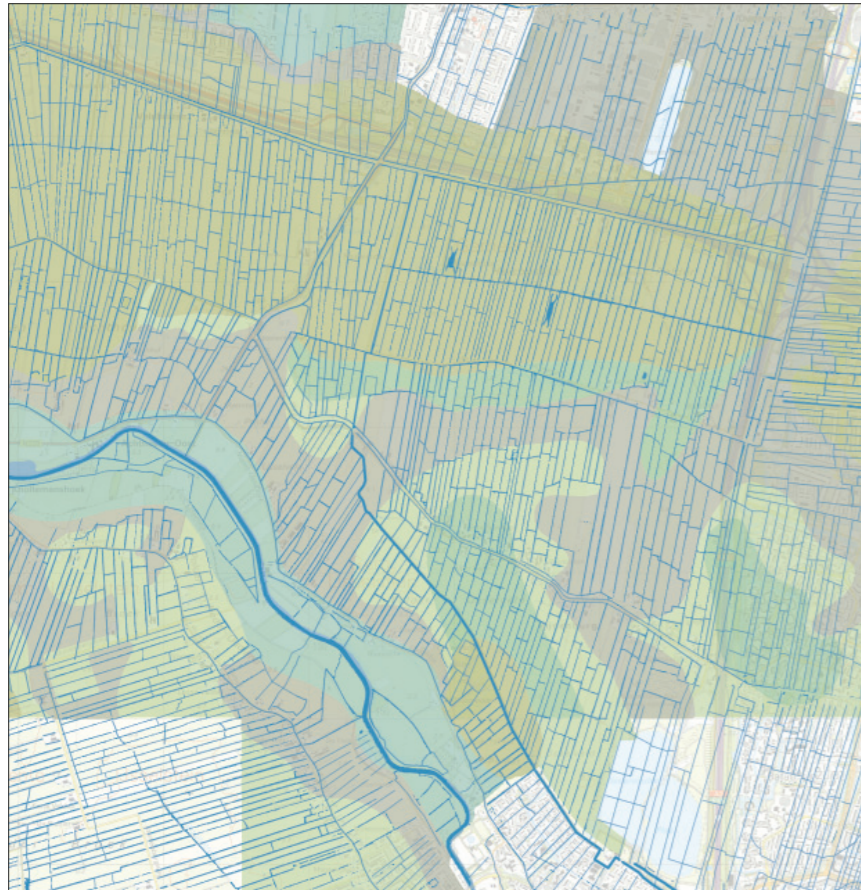
Watersysteem, 1850

nauwkeurig ingetekend, verraden een tamelijk grote variatie in peilen. Door deze gedifferentieerde waterstand was het mogelijk in te spelen op de verschillende behoeften van de teelt.

Waterpatroon

Op de kaart van 1850 is goed te zien hoe nat het gebied is. De sloten liggen op korte afstand van elkaar en de resterende percelen land zijn zeer smal. Sinds de ontginning van de verschillende polders, die van de tiende tot en met de twaalfde eeuw plaatsvond, waren ontelbaar veel sloten gegraven om het land voldoende drooglegging te laten behouden. Afhankelijk van de gewenste drooglegging was het noodzakelijk door de oorspronkelijke copes een, twee en in een uiterste geval zelfs drie sloten te graven. De oorspronkelijke breedtemaat van de kavels (de 'copemaat' van 110 tot 130 meter) werd hierdoor versmald tot ongeveer 50, 40 of soms zelfs 20 meter. Met name in de Heicopsche Polder komen veel smalle kavels voor.

In de ligging van de dwarsslotjes is de oude kreekgeul van de IJssel uit de Romeinse tijd duidelijk herkenbaar. Ook andere restgeulen en de randen van de oeverwallen tekenden zich af in het slotenpatroon. De IJsselwetering liep inmiddels als vanzelfsprekend over in de Lange Vliet. De mogelijke oorspronkelijke loop was nog wel herkenbaar in de kavelstructuur langs de Nedereindse Weg ter hoogte van de Steenkamer.

Waterpatroon, 1850

Grondgebruik

Veel van de boerenbedrijfjes hadden een gemengde teelt, waarbij relatief grootschalige veeteelt en teelt van gerst, rogge en tarwe werd gecombineerd met de kleinschalige teelt van hennep, boekweit en vlas. De steeds grotere problemen met betrekking tot de grondwaterstand zorgde voor afname van akkerbouw. De kaart van 1850 toont dan ook een door weilanden gedomineerd landschap waar verhoudingsgewijs voor weinig akkers plaats is. De akkers die er nog waren lagen vooral op de iets hogere gronden, de oude, zanderige stroomruggen die goed waterdoorlatend waren. De oorspronkelijke plaats van vroegere akkers is nog te herkennen aan de plaats van de knotwilgen en hakhoutranden. Ze werden langs de sloten tot aan de rand van de oeverwalgronden geplant. De verschuiving van akkerbouw naar veeteelt hield niet in dat de welstand van de boeren achteruit ging. De vraag naar kaas, melk en vlees was zodanig groot dat veeteelt voor veel bedrijven juist een verbetering van de inkomenssituatie betekende. Als gevolg van de landbouwcrisis van 1880, veroorzaakt door import van goedkoop graan uit Amerika, gingen nog meer boeren zich in hoofdzaak richten op veeteelt. Op akkertjes dicht bij de boerderij werd nog wel arbeidsintensief gewas geteeld. Hier was extra bescherming van het kostbare en kwetsbare gewas mogelijk. Ook de weitjes voor het jongvee en de moestuinen bevonden zich dicht bij de boerderij. De weilanden aan de Middelwetering en de Grote Wetering waren in gebruik als hooilandjes.

Grondgebruik, 1850

Aan het eind van middeleeuwen kwamen er veel eendenkooien voor in het landschap langs de rivieren. Op de kaart van 1850 zijn er hiervan nog maar twee over.

Beplanting

De beplanting in de polders en langs de wegen volgde voor het grootste deel het slootpatroon. Langs de wegen stonden bomen, vaak in lanen. Het betrof hier naar verwachting veel populieren die gebruikt werden voor het maken van klompen. Rond de huiskavels waren waarschijnlijk vooral knotwilgen geplaatst. Elzen, essen en populieren zullen ook zijn voorgekomen maar in mindere mate. De huisweides werden vaak gebruikt voor teelt van fruitbomen, hoofdzakelijk voor eigen gebruik. Deze boomgaarden waren klein van omvang. Het complex van boerderijen, schuurtjes, boomgaarden en dicht beplante akkertjes en weitjes zorgde voor een zeer besloten karakter van het boerderijlint langs de Nederlandse Weg. Langs de sloten stonden bomenrijen en houtwallen van (knot)wilg, els en es. De beplanting leek in veel gevallen spontane opslag die was blijven staan omdat niet tot aan het water gehooïd, geteeld of beweïd werd. Afhankelijk van de behoefte werd het hout geknot of regelmatig tot de grond afgezet als stobbe. Zo ontstonden rijen knotwilg of smalle elzen-hakhoutranden. De ligging van de vroegere akkers is nog te herkennen aan deze knotwilgen en hakhoutranden. Dit is een opvallend verschil met

Beplanting, 1850

de komgronden van de Heicopsche Polder en de polder Reyerscop. In deze polders is nauwelijks beplanting langs de slootoevers. Hier vinden we dan ook geen oeverwal in de ondergrond.

In de weilanden bevonden zich, door sloten tegen veevraat beschermde geriefhoutbosjes. Deze bosjes bestonden vooral uit wilg, els en es. Op sommige plaatsen werden bosjes geplant om de plaats te markeren waar vee, gestorven aan de veepest, lag begraven. Om deze zogenaamde pestbosjes werd een sloot gegraven om te voorkomen dat het grazend vee besmet zou raken met het pestvirus. Pestbosjes werden achterop de weilanden aangelegd. Geriefhoutbosjes stonden juist dicht bij de boerderij, vaak op de overgang van akker naar wei. Sommige oude, niet meer gebruikte eendenkooien waren in 1850 nog wel in gebruik als geriefhoutbosje.

1942

Inleiding

In 1942 was Nederland bezet door Duitsland. Ook in deze periode zien we een contrast tussen de stedeling en de bewoner van het platte land. Voor zover de stedeling zich in de oorlogsjaren interesseert voor het landelijk gebied zal dit toch vooral vanwege onderduikadres en voedsel zijn geweest. Veel stedelingen stuurden hun kinderen naar verwanten op het platteland om ze de oorlog te laten overleven. De boerenbevolking ondervond relatief weinig hinder van de oorlogsjaren. De inkomsten waren ongetwijfeld lager maar overleven was meestal geen probleem omdat de eigen teelt vaak voldoende voedsel opleverde.

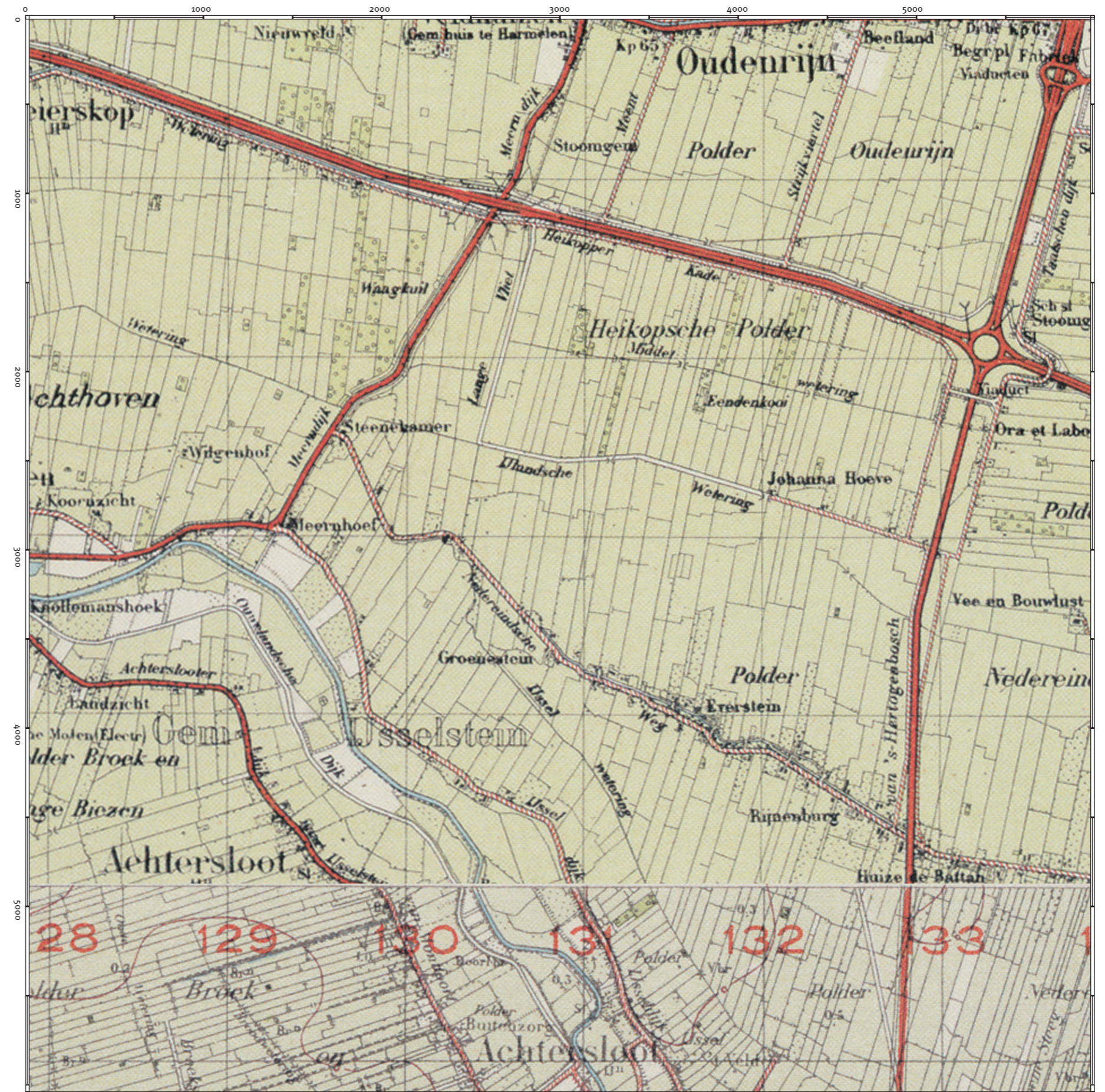
Door de Duitse bezetter werd een uitgave van topografische kaarten van heel Nederland verzorgd. De uitgave was grotendeels gebaseerd op Nederlandse kaarten van kort voor de Tweede Wereldoorlog. Het Nederlandse landschap was definitief in de moderne tijd aanbeland. Grote doorgaande wegen bepalen het beeld van de kaart. In die zin lijkt de kaart veel op de kaart van 1665, de verbindingen en de knooppunten in de vorm van steden zijn het belangrijkste. Het romantische karakter in vertaling van het landschap naar kaart is verdwenen.

Bebouwing

Sinds 1850 was de bewoning van het gebied Rijnenburg niet wezenlijk veranderd. De echt oude boerderijen waren vervangen door nieuwe, nog altijd karakteristieke woonboerderijen. Hetzelfde gold voor de schuren. De bevolking van de polders bestond nog altijd voor het allergrootste deel uit agrariërs. De boerderijlinten hadden dan ook nog een volledig agrarisch karakter. In geringe mate vond verdichting van het lint plaats door de bouw van nieuwe woningen voor de oude boer en boerin naast de oorspronkelijke boerderij. De welstand in het gebied was relatief groot en vanaf de negentiende eeuw verschenen steeds grotere en meer luxueuze boerderijen. De oorlog veroorzaakte weliswaar een daling van inkomsten, maar de naoorlogse wederopbouw zorgde voor groeiende welvaart. Langs de oorspronkelijk onbebouwde Heicopperkade verschenen boerenwoningen. Molens waren niet meer in het gebied aanwezig, ze waren inmiddels vervangen door gemalen.

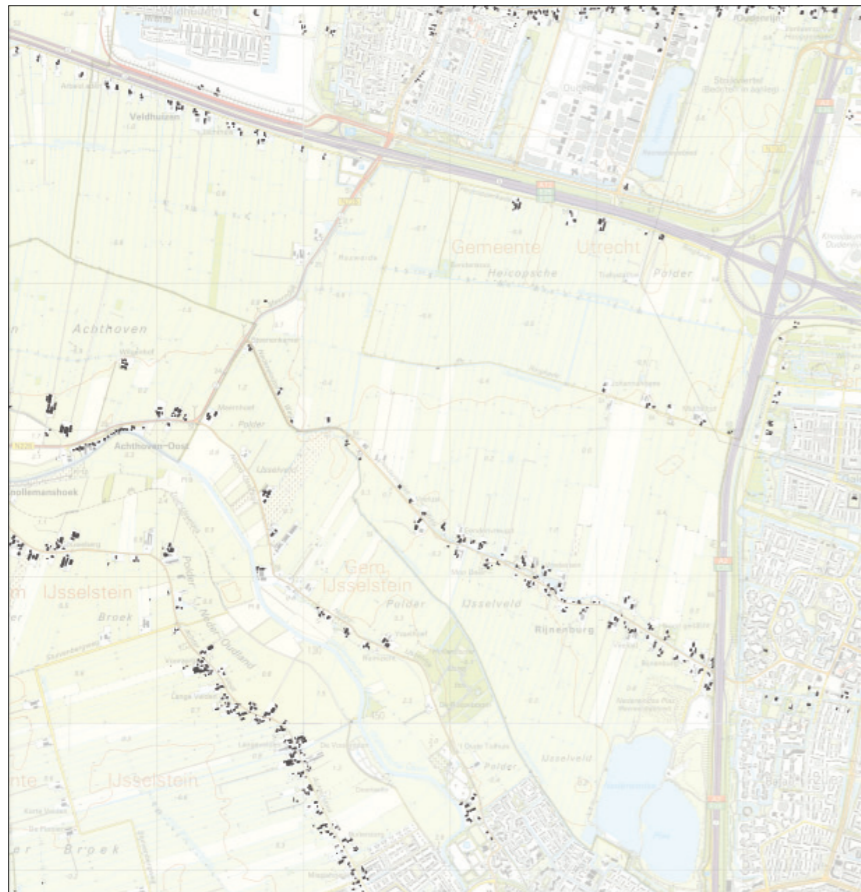
Wegen en paden

Twee autowegen bepalen rond 1942 het beeld van de kaart. Daar waar de A2 en A12 elkaar kruisen werd in 1939 het eerste Nederlandse kruispunt van autowegen aangelegd. De komst van de twee rijkswegen heeft het gebied enorm veranderd. Het gebied kwam gescheiden te liggen van Jutphaas en Galecop. Niet alleen zorgde de wegen voor isolering van het gebied Rijnenburg, ook werd het nederzettingsslint van de Nedereindse Weg doorkruist. Door de aanleg van snelwegen ging het doorgaande verkeer meer om het gebied Rijnenburg heen. De ligging van de wegen in het gebied was in de loop der eeuwen niet gewijzigd. De Meerndijk was

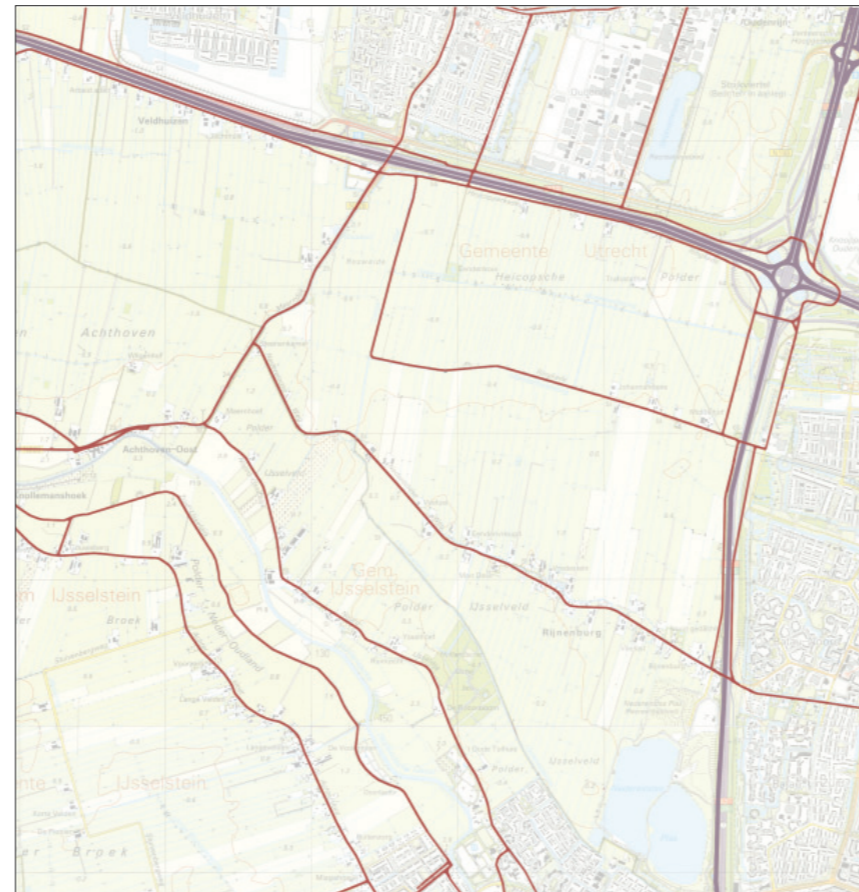

topografische kaart, 1942

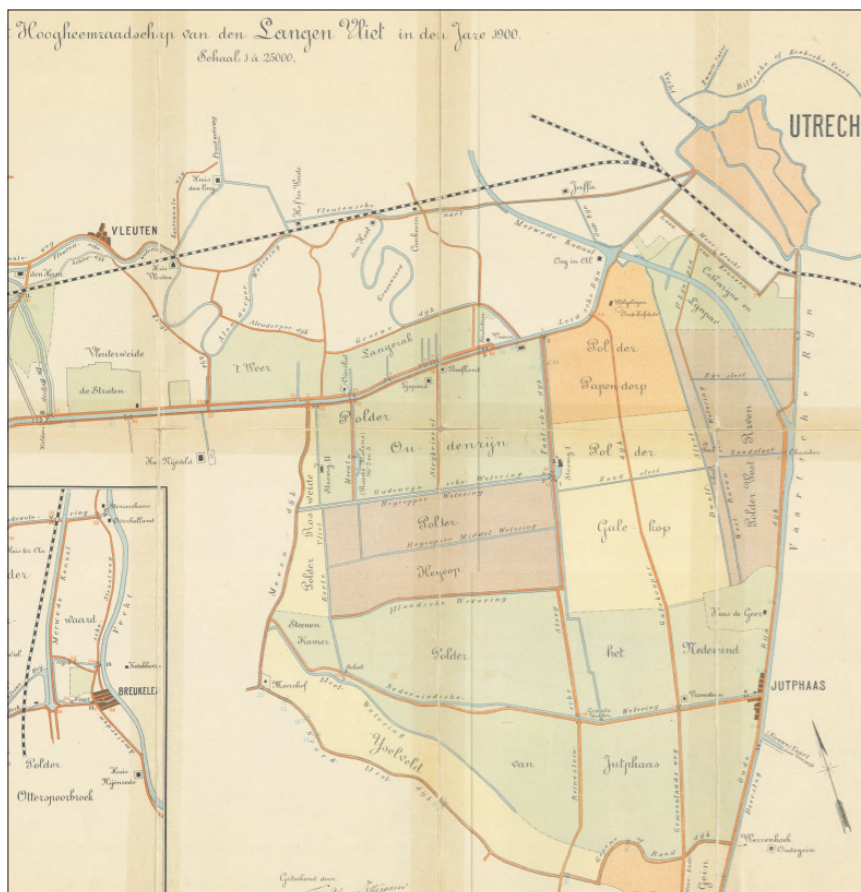
1:25,000

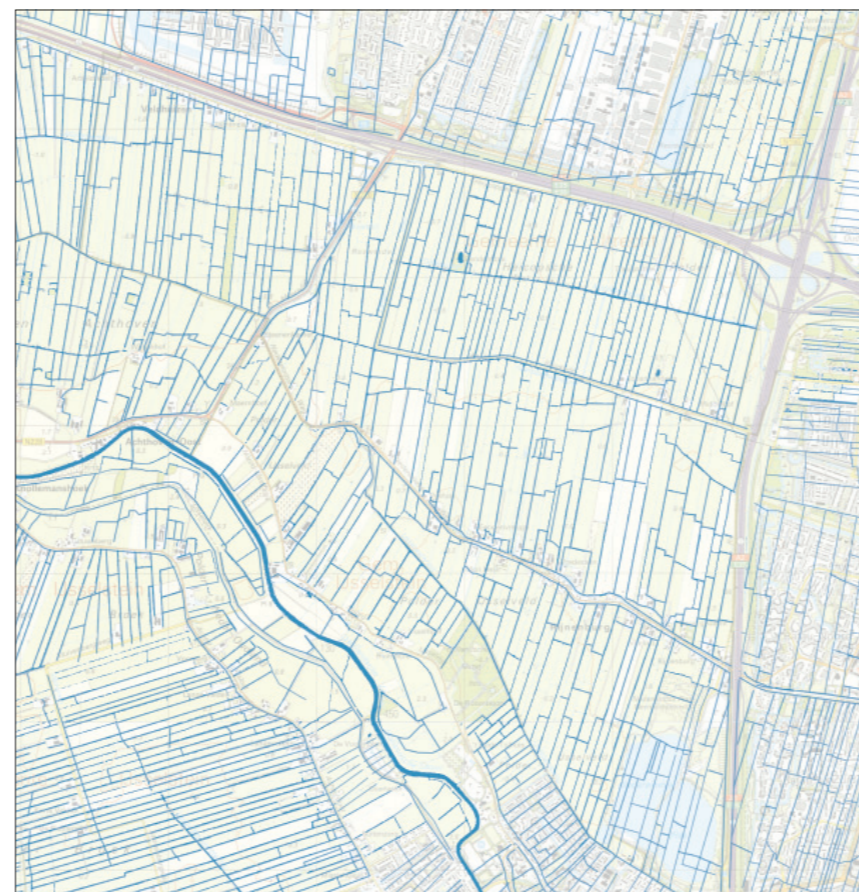
Bebouwing, 1942

Wegen en paden, 1942

Waterkaart, 1900

Waterpatroon, 1942

nog steeds een belangrijke provinciale verbindingsweg. In 1928 reconstrueerde de Provincie Utrecht het eerste wegvak van deze weg. De Heycopkade werd een parallelweg langs de snelweg. De padenstructuur was sterk veranderd. Paden voor wandelaars of fietsers waren er niet meer. Een deel was omgevormd tot soms zeer smalle landwegen, terwijl een ander deel was verdwenen. Met name viel hierbij op dat alle jaagpaden langs doorgaande wateringen waren opgeheven. Vervoer vond nog uitsluitend plaats over land. Was het landelijk gebied in 1850 nog toegankelijk voor wandelaars, in 1940 kon het slechts vanaf de doorgaande wegen worden ervaren.

Watersysteem

Het grootste probleem in deze tijd was niet om water van elders weg te houden uit het gebied, maar om eigen water kwijt te raken. Door toename van technische kennis en de mogelijkheden die te benutten lukt dit steeds beter. Met name de komst van het stoomgemaal leverde aanzienlijke verbeteringen op. Niet langer was men afhankelijk van wind om de polders met molens te bemalen maar kon een constant, optimaal peil worden aangehouden. Het water hoefde ook niet langer langs de lange route via de Heycop of de Bijleveld afgevoerd naar de Vecht of Amstel. Het water uit de polder werd gedeeltelijk afgevoerd in de richting van het in 1938 gegraven Amsterdam-Rijnkanaal en gedeeltelijk via de Leidsche Rijn. Er waren voor dit doel twee stoomgemalen: een was gelegen bij de Taatschendijk, op de plaats van de Galecopper Molen en de andere was gelegen langs de Meent, op de plaats van de Achtkante Molen. Het gemaal bij de Taatschendijk had gedurende een korte periode aan het eind van de negentiende eeuw zelfs gezorgd voor het bemalen van alle Heicopsche landen. Het water uit Polder Reyerscop werd afgevoerd naar Leidsche Rijn. Hier stond het stoomgemaal aan de Bijleveld. Door deze aanpassingen in de waterhuishouding ging de situatie in het gebied voor de landbouw vooruit. Men had een betere garantie dat de polders voldoende droog bleven, onder alle omstandigheden.

Waterpatroon

Sloten werden niet of nauwelijks meer gebruikt voor transport en waren daardoor niet langer een verbinding maar vooral een belemmering. Grotere stukken aaneengesloten land dienden een efficiënte bedrijfsvoering immers beter. Door de introductie van drainage en het graven van greppels op korte onderlinge afstanden kon voldoende drooglegging van de weilanden worden bereikt. Een deel van de sloten kon hierdoor worden gedempt. Het aantal sloten werd kleiner, wat zorgde voor verandering van uiterlijk van het landschap. De herkenbaarheid van de ondergrond in het slotenpatroon werd minder. Op de kaart staan vooral in de Heicopsche Polder veel minder sloten aangegeven dan op eerdere, maar ook op latere kaarten. Dit duidt erop dat de situatie op de kaart niet overeenkomt met de situatie in de werkelijkheid. Waarschijnlijk bracht men minder sloten in kaart omdat men ze niet van groot belang achtte.

Grondgebruik, 1942

Grondgebruik

Toegenomen kennis zorgde ook voor sterke verbeteringen van de landbouwmethodes. Gebruik van kunstmest, voortschrijdende mechanisatie en verbeterde waterhuishouding zorgden voor toename van de specialisatie in de landbouw. Alleen grote bedrijven met grootschalige teeltwijzen konden overleven door te investeren in de modernste machines. Grondgebruik en grondsoort werden meer op elkaar afgestemd. Dit leverde een hogere opbrengst van het land op met als gevolg een grotere welvaart en meer welzijn onder de boerenbevolking. Dit werd pas goed merkbaar na de oorlog. Doordat het gebied steeds verder inklonk werd de grond steeds vochtiger. De veeteelt groeide hierdoor nog steeds en akkerbouw kwam bijna niet meer voor. De boerenbedrijven waren hoofdzakelijk ingericht voor het produceren van melk, kaas en vlees. Op kleine akkertjes bij de boerderijen werd alleen nog wat geteeld voor eigen gebruik. Het aantal boomgaarden werd ook kleiner. Door de uitvinding van kunstmest en de introductie van veevoer was minder hooiland nodig. De tot dan hiervoor gebruikte Heicopsche Polder verliest hierdoor zijn eeuwenoude functie. In 1942 waren nog steeds twee eendenkooien in het gebied in gebruik. Een van de twee is veel kleiner van omvang dan in 1850.

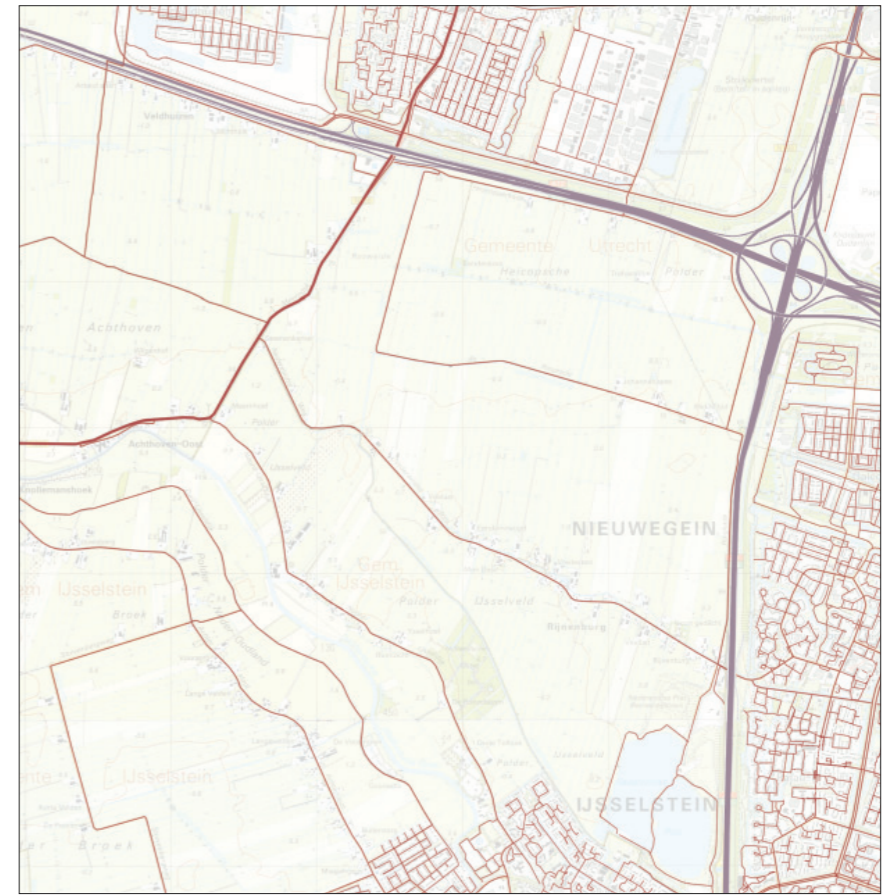
Beplanting, 1942

Beplanting

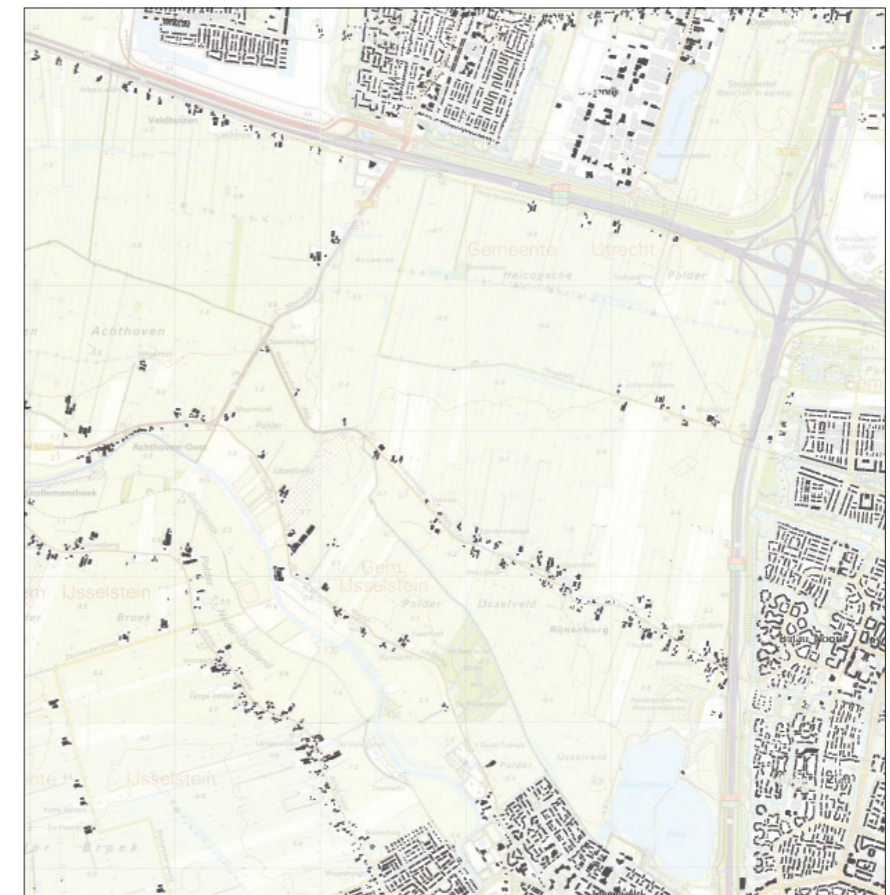
Door de toenemende welvaart, het gewijzigde landgebruik en de introductie van steenkool als brandstof werd het steeds minder noodzakelijk beplanting op het eigen bedrijf te hebben. Optimalisatie van grondgebruik leidde ertoe dat veel houtopstanden werden gekapt. Omdat de meeste akkerbouw was verdwenen was windbescherming van het gewas niet meer nodig. Vooral de zeer arbeidsintensieve knotwilgen verdwenen in rap tempo uit het landschap. Alleen dicht bij de boerderij bleef er nog een aantal staan. In tegenstelling tot deze ontwikkelingen werden met name in de Heicopsche Polder vaak kavelvullende bosjes aangeplant. Mogelijk betrof het hier grienden. Het landelijk gebied rond de Nedereindse Weg kreeg een ander, meer grootschalig karakter door het verdwijnen van de knotwilgen langs de sloten. Ten zuiden van de Heycopperkade en de Reijerskopse Wetering werd het landschap juist kleinschaliger. Aanplant van laanbomen langs wegen was inmiddels onderdeel van het wegbeheer en taak van de overheid.

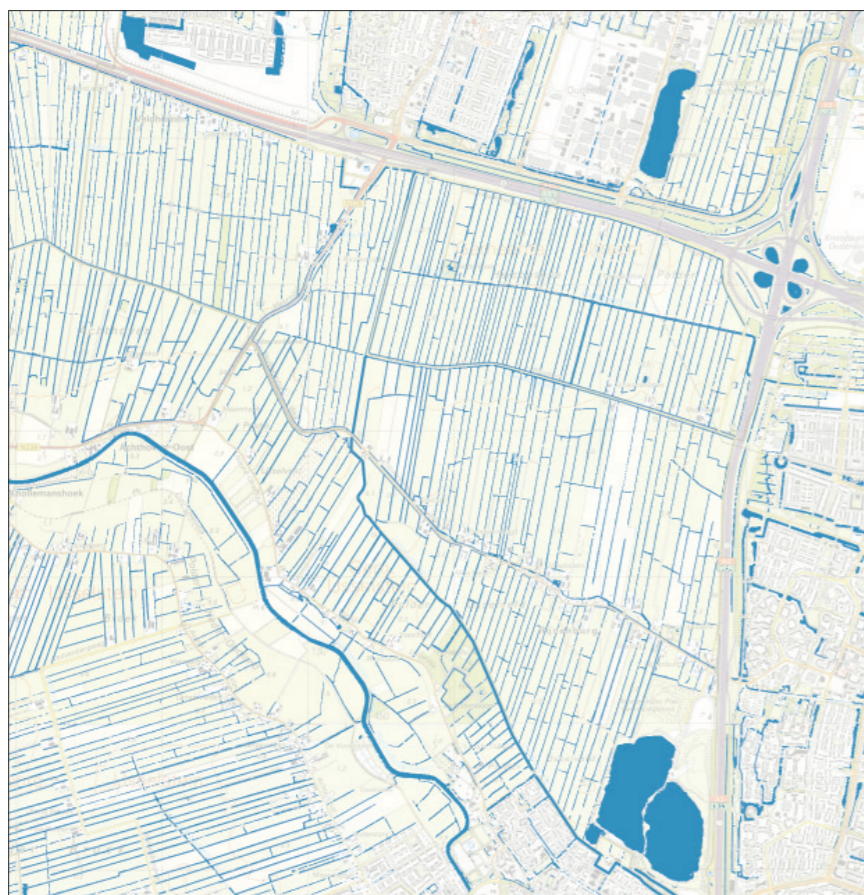
topografische kaart, 2004

Wegen en paden, 2004

Bebouwing, 2004

Waterpatroon, 2004

dijk is nog steeds belangrijk voor het interlokale en regionale verkeer. De overige wegen worden alleen gebruikt voor en door de landbouw. Wandelpaden zijn geheel verdwenen.

Watersysteem

Niet langer is drooglegging van de polders ten behoeve van de landbouw leidend principe in de waterhuishouding. In eerste instantie moet worden zorggedragen voor een duurzaam waterbeheer met veiligheid van de bevolking en behoud van de bebouwde omgeving als belangrijkste aandachtspunten. De afvoer van water uit het gebied Rijnenburg vindt plaats langs de A12 richting gemaal Bijleveld. Dit gemaal pompt het overtollige water naar de Leidsche Rijn. In de noordwest hoek wordt water uitgemalen in de richting van gemaal Galecop en via de Galecopperwetering geloosd in het Amsterdam-Rijnkanaal. Als gevolg van de bouw van Nieuwegein is de hoeveelheid af te voeren water in de richting van het Amsterdam-Rijnkanaal beperkt. Bij grote neerslag kan dit betekenen dat het gebied Rijnenburg deels onder water komt te staan.

Ten tijde van droogte kan water worden ingelaten uit het Merwedekanaal en de IJssel. Dit wordt voornamelijk gedaan om een constant waterpeil te bewerkstelligen ter beveiliging van de fundering van bestaande bebouwing. Inlaat van dit water heeft nauwelijks invloed op de waterkwaliteit in Rijnenburg. Het stedelijk stelsel van IJsselstein is wel van negatieve invloed op deze kwaliteit. Er is permanente doorvoer van water uit de Hollandse

Grondgebruik, 2004

IJssel via de wijk IJsselveld. Bij overstortsituaties als gevolg van grote neerslaghoeveelheden wordt bovendien het rioolwater via Rijnenburg geloosd. Toekomstige waterkwaliteitsverbetering wordt hierdoor sterk bemoeilijkt.

Het waterschap heeft een groot aantal peilgebieden ingesteld met soms grote peilverschillen. Door middel van stuwtes worden de peilbesluiten gehandhaafd.

Waterpatroon

In de laatste vijftig jaar is het aantal sloten verder afgenomen, drainage en de aanleg van greppels hebben dit mogelijk gemaakt. Met name de dwarslootjes die een kenmerkende relatie hadden met de ondergrond zijn verdwenen. De stuwtes en dammetjes waarmee de polderpeilen worden gehandhaafd vinden we opvallend genoeg veel op de plaats van de oude dwarslootjes. Mogelijk zijn dit de plekken waar van oudsher de meest duidelijke verschillen in hoogte van maaiveld of grondwaterpeil hebben gelegen. Ontstaansgeschiedenis en feitelijke beleving van het landschap zijn daarmee toch nog verbonden.

Doordat de polders inmiddels een belangrijke functie hebben voor waterberging en waterretentie worden er geen sloten meer gedempt.

Beplanting, 2004

Grondgebruik

Het aantal mensen werkzaam in de agrarische sector is sinds 1942 enorm gedaald. De boerderijen en de schuren, voorzover nog aanwezig, zijn in gebruik als werkplaats, opslagloods, caravanstalling en paardenbak. De relatie tussen grondgebruik en landschap is nagenoeg verdwenen. Een grote ingreep in het landschap van Rijnenburg is de gegraven Put van Weber, tegenwoordig Nedereindse Plas genaamd. De put diende als zandwinplas voor de aanleg van Nieuwegein. De Nedereindse Plas is in gebruik als recreatiegebied, de naastliggende afvalstortplaats herbergt een skibaan.

Ten opzichte van de situatie van 1942 is het grondgebruik nauwelijks veranderd. Het aantal percelen met akkerbouw is toegenomen. Het betreft voornamelijk maïsakkers die voer voor het vee opleveren. De grienden in de Heicopsche Polder zijn verdwenen. Boomgaarden zijn er nog, maar bestaan uit slechts enkele fruitbomen. De door Europese regelgeving opgelegde mestquota en milieueisen zorgen ervoor dat koeien uit de weilanden zijn verdwenen. De koeien die nog worden gehouden staan gedurende het hele jaar op stal. De grote hoeveelheid paarden is opvallend. Hoewel het natuurlijk een recreatieve bedrijfstak betreft heeft de paardenhouderij wel een agrarische uitstraling en helpt het de authentieke uitstraling van de polders te behouden. Eén bedrijf heeft zich volledig op fruit gericht en recentelijk een laagstamboomgaard ingeplant. Er is nog één eendenkooi in gebruik, deze heeft de helft van de oorspron-

kelijke oppervlakte. De kooi wordt gebruikt voor watervogeltellingen en natuurexcursies.

Het trafostation dat in de Heicopsche Polder staat en de bijbehorende hoogspanningsmasten beheersen, samen met de snelwegen en de skyline van Utrecht de horizon van Rijnenburg.

Beplanting

De afname van opgaande beplanting rond de boerderijen is opvallend. Nagenoeg alle kavelgrensbeplanting is gekapt. Nog slechts een enkele rij knotwilgen resteert van de oorspronkelijke beplanting langs de sloten. Dit geldt ook voor het merendeel van de fruitbomen. Geriefhoutbosjes komen in steeds kleinere aantallen voor en zijn vaak ernstig verwaarloosd. De kenmerkende beslotenheid van het boerderijlint is hiermee nagenoeg verdwenen. Langs de Heicopperkade en Reijerskopse Wetering zijn de bosjes die in de negentiende eeuw zijn aangeplant weer gerooid. De enige nog aanwezige eendenkooi is het meest opvallende bosje. Relicten van bosjes zijn nog op luchtfoto's uit de jaren-70 van de twintigste eeuw herkenbaar. Bomen langs doorgaande wegen vallen onder verantwoording van de gemeentelijke overheid, de Nedereindse Weg is over de volle lengte beplant als laan.

